

Ю. Л. БОШИЦЬКИЙ

Юрій Ладиславович Бошицький, ректор Київського університету права НАН України, професор, заслужений юрист України

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ГРОМАДЯН ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Правова культура суспільства – це позитивна якість розвитку правового життя суспільства, що забезпечує його стабільність, подальший прогрес і якість розвитку та обов'язково має бути пов'язаною з такими його атрибутами, як правова ідеологія, правотворчість, законодавство, законність, правопорядок, інститут прав людини, правозастосовна діяльність тощо. Правова культура суспільства містить усі досягнення правового життя суспільства, характеризує його ціннісне зростання, рівень розвитку, досконалість у загальному контексті соціального прогресу. Стосовно вищезазначеного правова культура особистості – це позитивна якість розвитку правового життя особистості, що забезпечує необхідний рівень знання права, розуміння його соціальної цінності, вміння користуватися своїми юридичними правами, усвідомлене виконання своїх юридичних обов'язків. Слід розуміти, що правова культура особистості припускає досягнення необхідного і достатнього рівня знання права, оскільки оволодіти правом у повному обсязі не в змозі навіть юрист-професіонал. Тому певний мінімум знання права – передумова правової культури. Одним із основних засобів вдосконалення культури в сфері права інтелектуальної діяльності є підвищення якості нормативної бази, посилення наукової обґрунтованості та демократизації правотворчості й правозастосування.

В умовах ринкових відносин правове регулювання інтелектуальної творчої діяльності людини передбачає розширення меж правового регулювання. Наприклад, правове регулювання винахідництва передбачає розширення суспільних відносин, які сприяли би позитивному впливу зовнішніх чинників на темпи прискорення та оптимізації винахідницької справи, на соціальну спрямованість винахідництва, реалізацію та координування інтересів учасників інноваційного циклу між собою та з інтересами суспільства, поєднання механізмів управління економікою та винахідництвом, досягнення єдності соціально значущої мети науково-технічного циклу тощо.

Повнота правового регулювання передбачає створення таких правових гарантій, які можуть забезпечити розвиток і реалізацію різних форм власності в сфері як науково-технічної творчості, так і творчості в цілому. Тому законодавство в цій галузі обов'язково має відповідати певним умовам. По-перше, воно має бути повним, системним і обґрунтованим. Це означає врегульованість законодавством усіх видів і форм відносин, які виникають у процесі винахідницького пошуку й потребують правової регламентації. Водночас повнота законодавства не має зводитися до збільшення кількості нормативних актів. Уніфікація законодавства має відбуватися на основі інтеграції, підвищення рівня системності та обґрунтованості правового регулювання. По-друге, правове регулювання творчої діяльності має стати органічною складовою правового регулювання як науково-технічного прогресу, так і всього господарського механізму.

Торговельні відносини нашої країни з європейськими економічними структурами в правовому аспекті сприяли приєднанню практично до більшості універсальних міжнародних конвенцій і договорів у сфері охорони інтелектуальної власності. Однак сьогодні залишається ряд питань щодо приєднання та виконання ряду міжнародних конвенцій і договорів. А стосовно реалізації в національному законодавстві принципів Угоди ТРІПС слід зазначити, що їх ключові положення спрямовано на застосування процедур захисту прав інтелектуальної власності, які не мають створювати бар'єри законній торгівлі.

Цілком природно, що законодавство у будь-якій сфері суспільних відносин не може бути ідеальним. Тому торкаючись прогалин, недоліків, суперечливих положень у чинному національному законодавстві в сфері інтелектуальної власності, фактів невідповідності міжнародним, зокрема європейським стандартам, їх потрібно вирішувати комплексно, продумано, враховуючи доцільність, і негайно.

Економічне, політичне, культурне чи будь-яке інше цивілізоване співіснування нашої держави із європейською спільнотою та іншими країнами світу передбачає обов'язкове врахування міжнародних стандартів у різних сферах суспільних відносин, у тому числі й у сфері інтелектуальної власності. Згадані стандарти передбачають певні правила поведінки в аспекті міжнародної торгівлі, захисту прав та інтересів авторів і

власників охоронних документів тощо. Принципи та загальні положення цих правил були встановлені Угодою Світової організації торгівлі про торгові аспекти прав інтелектуальної власності, директивами Ради ЄС. Курс України на інтеграцію з європейською спільнотою, активне членство та співпраця зі Світовою організацією торгівлі потребує забезпечення належної охорони та захисту прав на всі об'єкти інтелектуальної власності на рівні, який існує в економічно розвинених країнах. Надзвичайно велика або навіть і провідна роль у цьому належить правовій культурі наших громадян. Її рівень стосується в цілому всіх об'єктів інтелектуальної власності, однак для конкретизації достатньо обирати один з об'єктів.

Для прикладу розглянуто деякі питання, пов'язані з охороною прав на такий важливий об'єкт інтелектуальної власності як торговельні марки. Саме крізь призму розуміння суспільством необхідності їх охорони та усвідомлення того, що порушення прав на торговельні марки створює діловому іміджу країни негативну репутацію. Відомо, що торговельні марки відіграють важливу роль у бізнесі, динамічно взаємодіють із реаліями новітньої глобальної економіки, міжнародною торгівлею товарами й послугами, технічною складністю й середовищем Інтернет. В умовах жорсткої конкуренції в економічно розвинутих країнах під торговельними марками продається від 60 % до 80 % всієї продукції. За даними Всесвітньої організації інтелектуальної власності, у світі зареєстровано приблизно 28 млн торговельних марок, однак, на думку експертів, їх кількість зростатиме щорічно приблизно на 1 млн, а частка окремих країн у загальному числі зареєстрованих торгових марок розподіляється таким чином: США – 11,3 %, Японія – 10 %, Китай – 8,0 %, Республіка Корея – 4,0 %, Бразилія – 3,7 %, Франція – 3,3 %, Німеччина – 3,3 %, Аргентина – 2,5 %, Чилі – 1,9 %, інші країни – 52,0 %. Отже, 10 країн мають майже 50 % зареєстрованих у світі торгових марок. Торговельні марки є найважливішим елементом у стратегії підприємств зі створення свого багатства й унікальними серед усіх видів інтелектуальної власності.

В Україні, враховуючи систематичні порушення прав на торговельні марки, можна говорити про певне недооцінювання суспільством значущості захисту права власності на цей об'єкт інтелектуальної власності. Таке явище значною мірою є наслідком культурно-етичної спадщини минулого, коли в суспільстві переважала державна власність на результат творчості, а результати діяльності в науковій та культурній сферах вважалися надбанням усього народу. Це передусім свідчить про те, що деформація правових понять у значній частині громадян підтримується невиваженістю їх вимог до якості пропозиції, що є нормою для малозабезпечених верств населення.

Непоодинокими є випадки, коли через низьку правову та економічну культуру суб'єкти науково-технічної та економічної діяльності добровільно відмовляються від використання існуючих механізмів захисту своїх прав та інтересів як власники інтелектуальних здобутків.

Однак, ст. 13 Конституції України проголошує, що «Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання...». Відповідно до конституційного принципу забезпечення доступності судового захисту прав і свобод людини (ст. 55 Конституції України), кожен суб'єкт має право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, посадових і службових осіб. Норми Конституції України є нормами прямої дії, тому для захисту прав людини в сфері інтелектуальної (промислової) власності можна звертатися до суду навіть безпосередньо, спираючись тільки на норми Конституції України.

Абсолютність правовідносин у сфері правового регулювання торговельних марок полягає у тому, що правам володільця охоронного документа протистоїть об'єктивний обов'язок невизначеного кола суб'єктів права не порушувати виключне суб'єктивне право на торговельну марку. Але будь-які абсолютні правовідносини перетворюються на відносні з моменту вчинення правопорушення особою, що може виявитися у порушенні прав або оспорюванні прав на торговельну марку. Порушник може як належати до суб'єктів права на торговельну марку, якими є співавтор, роботодавець, уповноважений державний орган тощо, так і не належати – як рекламодавець, промисловий шпигун, недобросовісний конкурент, посадові особи державних органів, уповноважених здійснювати загальний нагляд і контроль за дотриманням законодавства, тощо. При цьому абсолютні відносини характерні для стадії охорони прав на торговельні марки.

Слід акцентувати увагу на правовідносинах, які є характерними для стадії як охорони, так і захисту прав на торговельні марки. Однак, для захисту характерна наявність відносних правовідносин, зокрема таких, де правомочній особі протистоїть правопорушник. Оскільки необхідно розрізняти: по-перше, встановлення режиму правової охорони для торговельних марок, для якого характерна наявність регулятивних і охоронних правовідносин, абсолютних і відносних від захисту прав та законних інтересів суб'єктів права власності на торговельну марку, в яких наявні охоронні, відносні правовідносини, по-друге.

Процес охорони права на торговельні марки реалізується через конкретні організаційні засоби державного впливу, що існують у правовій формі. Уповноважений державний орган, з одного боку, видачею охоронного документа не тільки посвідчує факт наявності торговельної марки, права власності на неї, а також підтверджує межі відношення конкретного суб'єкта права до об'єкта промислової власності – торговельної марки.

З іншого боку, видачею охоронного документа уповноважені державні органи офіційно підтверджують визнання факту охороноздатності торговельної марки, засвідчують певні виключні суб'єктивні права і в разі необхідності зобов'язані надавати правовий захист. І це далеко не все, що можна було би деталізувати стосовно суб'єктів права інтелектуальної власності на торговельні марки. Такі суб'єкти є відображенням багатства палітри творчості та співдружності різних осіб задля створення охороноздатного об'єкта і доведення його до споживача чи, образно кажучи, «надання йому товарного вигляду»¹.

Під правовою охороною можна розуміти діяльність органів державного управління, урегульовану нормами права та спрямовану на ідентифікацію, визнання, реєстрацію та видачу охоронного документа на торговельну марку, а також забезпечення організаційно правового режиму його правомірного використання. Правова охорона за своєю суттю є системою спеціальних процедур, які спрямовані на дослідження відповідності торговельної марки законодавчо закріпленим критеріям та ознакам, яким вона має відповідати як охороноздатний об'єкт промислової власності. Також правову охорону торговельних марок слід розглядати в об'єктивному та суб'єктивному значеннях. Правова охорона в об'єктивному значенні – це сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини у процесі створення та використання торговельної марки. У суб'єктивному значенні правова охорона є комплексом належних особі майнових і немайнових прав. Відповідно до чинного законодавства України правова охорона в звичайному розумінні настає після отримання охоронного документа, тобто після визнання компетентним органом держави торговельної марки як об'єкта промислової власності.

Щодо співвідношення «охорона» і «захист» у часі, то слід зазначити таке. Поняття «охорона» і «захист» співвідносяться як ціле й частина. Отже, *захист прав інтелектуальної власності* – це система заходів, спрямованих на визнання, відновлення цих прав та припинення їх порушень, що застосовуються правомочним суб'єктом прав інтелектуальної власності та/або компетентним органом (включаючи застосування до порушників заходів відповідальності)². Як свідчать аналіз законодавства та практика діяльності відповідних державних органів, реалізація правової можливості отримання правового захисту може виникнути або в процесі розгляду питання про надання охорони компетентним державним органом, або після отримання охоронного документа, коли є факт неправомірного використання торговельної марки. Таким чином, адміністративно-правовий захист пов'язаний з першою стадією державної патентної системи. Водночас захист права власності на торговельну марку як діяльність відповідних державних органів не слід розглядати тільки в такому юридично-правовому значенні, що він надається визнанням знакам за наявності юридичних фактів, які характеризуються як неправомірне посягання. Держава забезпечує правовий захист, реалізуючи правові можливості на отримання правової охорони, що підтверджено встановленням права конвенційного пріоритету.

Поняття захисту дискусійно трактується серед науковців-юристів. Водночас домінуючою є позиція, що передбачає характеристику останнього як системи заходів, спрямованих на забезпечення недоторканності права, його здійснення та ліквідацію правопорушень. При цьому, у разі визначення права на захист основний акцент робиться на його державно-правовому характері, що спрямований на відновлення порушеного права, забезпечення виконання юридичного обов'язку³.

Специфіка дослідження права власності на торговельну марку зумовлює метод правового регулювання – сукупність юридичних засобів впливу, характерних саме для сфери промислової власності. Слід зазначити, що для сфери промислової власності характерно специфічне поєднання імперативного та диспозитивного методів регулювання суспільних відносин. Основним для імперативного методу в цій сфері є позитивне зобов'язання виконувати всі правомірні вимоги установи. У разі їх невиконання можуть настати юридичні наслідки, що полягають у забороні або відмові в наданні правової охорони. Диспозитивний метод правового регулювання притаманний періоду охорони торговельних марок на стадії їх використання власником (володільцем) охоронного документа.

Особливим юридичним інструментом для охорони і забезпечення можливості подальшого захисту суб'єктивних прав на торговельну марку є охоронний документ, що закріплює виключні права на нього. Цей документ має правоустановчий, а не правопосвідчувальний характер. Дія методу правового регулювання поширюється на всіх суб'єктів у сфері охорони та захисту права на торговельні марки, які можуть вступати і не вступати в правовідносини. Заборони, що виявляються перш за все у встановленні обмежень, можна віднести і до цивільного, і до адміністративного методів правового регулювання. Це стосується, зокрема, обмеження правомочностей власника використовувати власність на шкоду інтересам держави та суспільства, обмеження щодо використання торговельної марки, недопущення недобросовісної конкуренції в сфері використання торговельних марок. При здійсненні своїх прав і виконанні обов'язків суб'єкт права власності на торговельну марку зобов'язаний додержуватися моральних засад, прийнятих у суспільстві.

Правова охорона та захист торговельних марок забезпечені відповідними правовими механізмами. Під механізмом правового регулювання розуміється взаємопов'язана система елементів, що покликані забезпечити належну реалізацію передбачених законодавством правомочностей. До основних елементів можна віднести: суб'єкти правовідносин; юридичні факти; акти з реалізації права (механізм застосування норм закону). Практика вищих судових інстанцій з узагальнення законодавства, рішення державних органів з роз'яснення його основних принципів, тенденцій його правового розвитку, пропозиції вчених-юристів можуть впливати на характер правореалізації, але не відносяться до елементів механізму правової охорони та захисту промислової власності, проте їх значення полягає більше в опосередкованому впливі на характер правореалізації. Основне призначення актів, спрямованих на реалізацію права, полягає в організації здійснення належних дій суб'єктом права на торговельну марку, реалізації правомочності заявником і виконанні відповідними державними органами на цій підставі обов'язку – видачі охоронного документа.

Правовий захист торговельних марок забезпечений правовим механізмом, що передбачає здійснення процесуально закріплених процедур визнання та поновлення порушених прав. З динаміки функціонування механізму захисту торговельних марок впливають адміністративно-правові особливості реалізації суб'єктивних прав на захист. При цьому характерна наявність двох взаємозалежних стадій. Перша стадія –

отримання правової охорони – при встановленні факту відповідності заявленого результату встановленим вимогам, яким має відповідати торговельна марка, визначення меж правової охорони. На цій стадії об'єктом захисту є право на реєстрацію торговельної марки. Після видачі охоронного документа настає друга стадія захисту. Особливістю цієї стадії захисту є права, що охороняються свідоцтвом на знак для товарів і послуг. Так, законодавство про торговельні марки передбачає, що захист може здійснюватися шляхом доказу факту реєстрації. Захист від недобросовісної конкуренції полягає в припиненні правопорушень, які завдають шкоду охоронюваним відношенням добросовісної конкуренції, посягають на охоронюваний порядок використання торговельної марки іншими особами, в тому числі й без дозволу зареєстрованого володільця.

Кодекс України про адміністративні правопорушення (ст. 164-3) передбачає відповідальність за здійснення недобросовісної конкуренції, а саме: за незаконне копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само імітацію, копіювання, пряме відтворення товару іншого підприємця, самовільне використання його імені – тягне за собою накладення штрафу від тридцяти до сорока чотирьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із конфіскацією виготовленої продукції, знарядь виробництва і сировини чи без такої. Відповідно до ст. 30 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» Антимонопольний комітет України, його територіальні відділення у справах про недобросовісну конкуренцію приймають обов'язкові для виконання рішення про: визнання факту недобросовісної конкуренції; припинення недобросовісної конкуренції; офіційне спростування поширених неправдивих, неточних або неповних відомостей; накладання штрафів; вилучення товарів із неправомірно використаним позначенням та копій виробів іншого господарюючого суб'єкта (підприємця).

Санкції застосовуються у разі порушення адміністративних правовідносин чи правовідносин, що охороняються нормами адміністративного права. Вони застосовуються в адміністративному порядку органами, наділеними адміністративними юрисдикційними повноваженнями, і є адміністративним стягненням. Адміністративні санкції призначаються Антимонопольним комітетом України і спрямовані на захист відносин у сфері промислової власності.

У законодавстві не встановлено порядок відшкодування збитків у разі, якщо провадження у справі буде закрито через те, що справа не підлягає розгляду, заявник відмовився від заяви і відмову прийнято органом чи посадовою особою, яка розглядає справу, не доведено вчинення порушення з питань недобросовісної конкуренції. За наявності таких умов діями посадових осіб можуть бути завдані значні збитки. Порядок їх відшкодування можливий лише в судовому порядку і тільки за рахунок державного бюджету.

Незважаючи на помітний прогрес, досягнутий останніми роками у сфері законодавчого забезпечення правової охорони інтелектуальної власності, її недосконалість усе ще є одним з чинників, який перешкоджає створенню в Україні ефективної системи захисту прав інтелектуальної власності. Закони України щодо окремих об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема і торговельних марок, не приведені у відповідність до Цивільного кодексу України, що негативно впливає на захист прав інтелектуальної власності.

Посилення правової культури в цілому як фундамент для захисту прав інтелектуальної власності в Україні пов'язано з необхідністю приведення законодавства України у відповідність до законодавства ЄС згідно з Загальнодержавною програмою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженою Законом України від 18 березня 2004 р. Так, в Україні необхідною мірою не забезпечено захисту біотехнологічних винаходів, строки охорони прав інтелектуальної власності на певні об'єкти (промислові зразки, сорти рослин тощо) не відповідають відповідним строкам в ЄС, цивільно-правові та митні засоби захисту потребують удосконалення відповідно до вимог Директиви ЄС 2004/48/ЄС від 29 квітня 2004 р. про забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності та Регламенту ЄС 1383/2003 від 22 липня 2003 р. щодо митних заходів стосовно товарів, які викликають підозру в порушенні прав інтелектуальної власності, та заходів, що мають вживатися до товарів, стосовно яких виявлено порушення таких прав.

Потребує вдосконалення координація міністерств з підготовки проектів нормативно-правових актів. Це зокрема стосується повільної реалізації Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів», підготовки підзаконних актів щодо вартісної оцінки та бухгалтерського обліку об'єктів права інтелектуальної власності як нематеріальних активів. Міністерства із запізненням реагують на неузгодженість положень вітчизняних законів, проблеми їх застосування. Це стосується законів щодо торговельних марок, врегулювання підвідомчості розгляду справ у спорах, що стосуються захисту прав інтелектуальної власності тощо.

Незважаючи на активізацію зусиль правоохоронних органів України із забезпечення захисту права власності на торговельні марки, загальний рівень правопорушень у цій сфері залишається високим, що є підставою для звинувачення України в низьких стандартах забезпечення захисту прав інтелектуальної власності. Необхідно завершити формування законодавчої бази для забезпечення функціонування відносин у сфері інтелектуальної власності. Мають місце пропозиції щодо спрямування всіх спорів, пов'язаних з інтелектуальною власністю, до компетенції господарського суду. Підставою для таких переконань є факт високої кваліфікації суддів, які мають специфічні знання. Сьогодні ці справи, їх підготовка до розгляду, сам розгляд і винесення рішення є чи не найскладнішими з точки зору навіть техніки, тому потрібне розгалужене, велике за обсягом і структуроване законодавство, яке включає імплементації норми міжнародних актів.

Враховуючи все вищевикладене, є необхідність подальшого посилення правової культури для захисту прав інтелектуальної власності, підвищення загального рівня підготовки кваліфікованих фахівців з цих пи-

тань. Це потребує великого обсягу спеціальних теоретичних знань та практичного досвіду вдосконалення законодавства, спрямованого на охорону права на об'єкти інтелектуальної власності, створення сприятливих умов для розвитку цивілізованого ринку цих об'єктів. Потрібне державне сприяння охороні інтелектуальної власності, що вимагає запровадження організаційно-правових заходів. Для їх здійснення необхідні координація роботи різних органів державної влади, недержавних установ та громадських організацій, визначення подальших шляхів розвитку національної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні. Економічне відродження нашої країни, орієнтація на розвиток ринкових відносин, прагнення співпраці зі світовим співтовариством потребують чітко визначених перспектив розвитку та удосконалення суспільних відносин у цій важливій сфері. Підвищення культури суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності сприятиме оптимізації необхідних умов для творчої інтелектуальної діяльності інженерів, винахідників, науковців, для розвитку цивілізованого ринку результатів їх діяльності, комерціалізації широкого кола різних об'єктів інтелектуальної власності, ведення ефективного та чесного бізнесу тощо. Все це є необхідним для розвитку національної економіки, підвищення рівня добробуту громадян, забезпечення національної безпеки нашої держави і підвищення загального рівня культури наших громадян, що значно поліпшить передумови для євроінтеграції в недалекому майбутньому.

¹ Шишка Р. Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект : монографія / Шишка Р. Б. – Харків : Вид-во Нац. університету внутрішніх справ, 2002. – С. 194–200.

² Остапчук В. Останні зміни в режимі захисту прав інтелектуальної власності / В. Остапчук // Юридичний журнал. – 2004. – № 10 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php>

³ Илларионова Т. Н. Система гражданско-правовых охранительных мер / Илларионова Т. Н. – Томск : Томский университет, 1982. – С. 56.; Ромовская З. В. Защита в советском семейном праве / Ромовская З. В. – Львов : Вища школа, 1985. – С. 9–31.

Резюме

У статті розглядаються питання підвищення правової культури громадян як засобу оптимізації охорони інтелектуальної власності в Україні. Автором наголошується на необхідності вдосконалення законодавства, спрямованого на охорону права на об'єкти інтелектуальної власності, та приведення його у відповідність до законодавства ЄС.

Ключові слова: правова культура, правове регулювання, охорона інтелектуальної власності, торговельна марка.

Резюме

В статье рассматриваются вопросы повышения правовой культуры граждан как способа оптимизации охраны интеллектуальной собственности в Украине. Автор подчеркивает необходимость усовершенствования законодательства, направленного на охрану права на объекты интеллектуальной собственности, и приведения его в соответствие с законодательством ЕС.

Ключевые слова: правовая культура, правовое регулирование, охрана интеллектуальной собственности, торговая марка.

Summary

This article reveals actual issue of strengthening legal culture among citizens as a source for optimization of intellectual property protection in Ukraine. Author has stressed the necessity to improve the effective legislation, oriented on property rights protection & realization, it's adaptation with regard to the EU legislation.

Key words: legal culture, legal regulation, protection of intellectual property, trade mark.

Отримано 28.02.2011

У. Б. АНДРУСІВ

Уляна Богданівна Андрусів, аспірант Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, ст. викладач Львівського державного університету в внутрішніх справах

ЩОДО ПИТАННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ОРГАНІЗАЦІЙ МОВЛЕННЯ

Серед суб'єктивних прав організацій мовлення вагоме місце займають особисті немайнові права.

Вказівка на немайновий характер цього права аж ніяк не означає відсутність його зв'язку з майновими правами. Навіть якщо і заперечувати будь-яку економічну цінність особистих немайнових прав (що досить спірно), то навряд чи можна не погодитися з тим, що забезпечення особистих інтересів творця одночасно забезпечує і певні його майнові інтереси, впливає на комплекс його майнових прав. Безперечно, наявність особистих немайнових прав організацій мовлення є необхідною передумовою виникнення майнових прав.

Відповідно і порушення особистих немайнових прав творця зачіпає не тільки його немайнові, а й майнові інтереси.

У сучасному українському законодавстві питанню регулювання особистих немайнових прав присвячено одну норму у Цивільному кодексі України та Законі України «Про авторське право і суміжні права», аналіз яких свідчить про законодавчу невизначеність щодо поняття особистих немайнових прав організацій мовлення, недосконалість закріплення окремих різновидів немайнових прав цих суб'єктів інформаційної діяльності, що вказує на необхідність їхнього усунення.

Слід наголосити, що висвітленню інституту особистих немайнових прав інтелектуальної власності творців присвячено праці видатних цивілістів: В. В. Луця, Р. Б. Шишки, О. М. Мельник, Е. О. Харитонova, В. А. Дозорцева та ін. Проте у зазначених наукових доробках окреслено правову природу особистих немайнових прав інтелектуальної власності в цілому, а характеристики особистих немайнових прав саме організацій мовлення не розкрито, тому це питання потребує окремого дослідження.

З огляду на це, метою статті є дослідження правової природи особистих немайнових прав організацій мовлення, узагальнення наукових підходів до зазначеної проблематики, обґрунтування правильності та хибності деяких наукових суджень, висловлених цивілістами в юридичній науці, та внесення пропозицій щодо усунення назрілих проблем.

Треба зауважити, що у найзагальнішому вигляді призначення особистих немайнових прав можна визначити через ідентифікацію особи як творця певного об'єкта. Як зазначає у своїй праці В. Погуляєв: «Усі права автора можуть існувати лише за наявності можливості ідентифікувати автора твору з конкретною особистістю»¹. Схожою є позиція О. М. Пастухова: «Немайнові права є породженням ідеї про те, що твори автора є продовженням його самого...»². З цього випливає важливість встановлення зв'язку «творець – об'єкт» у сфері інтелектуальної діяльності.

У цілому особисті немайнові права (*moral rights* – англ., *droit moral* – франц., *persnlich keitsrechten* – нім.) можуть існувати стосовно всіх об'єктів інтелектуальної діяльності, оскільки завжди у тому чи іншому вигляді наявний певний інтерес творця об'єкта. Це, зокрема, впливає і з Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 р., ст. 27 якої прямо проголошує: «кожний має право на охорону особистих немайнових і майнових інтересів, що виникають із будь-якого наукового, літературного або художнього твору, автором яких він є». Вельми показово, що моральні інтереси тут поставлені навіть на перше місце, перед матеріальними інтересами.

Як впливає з самого найменування, особисті немайнові права спрямовано на захист особистих інтересів відповідних осіб. Однак точний зміст цього терміна встановити не так просто. При найширшому підході до особистих прав будь-яке суб'єктивне право може бути визнано особистим правом, оскільки воно належить певній особі. При іншому підході до особистих прав можна відносити суб'єктивні права, що забезпечують задоволення немайнових інтересів. При ще більш вузькому підході до особистих немайнових прав відноситимуться тільки права на блага, які невіддільні від особистості (право на ім'я, на честь, право авторства та ін.).

Для визначення дефініції досліджуваного терміна, з'ясуємо особливі ознаки, які притаманні особистим немайновим правам.

Так, за своєю природою особисті немайнові права можуть бути визначені як абсолютні, а саме: таким правам кореспондує обов'язок усіх третіх осіб утримуватися від неправомірних дій; обов'язки пасивних суб'єктів мають форму заборони; порушення права може бути з боку будь-якої особи; право виникає незалежно від волі пасивних суб'єктів. Абсолютний характер прав, з-поміж іншого, впливає і на можливість притягнення до відповідальності порушника. Варто зауважити, що незважаючи на те, що абсолютність особистих немайнових прав було обґрунтовано ще радянськими науковцями, ця характеристика, беззаперечно, визнається й цивілістичною наукою сьогодення.

Труднощі виникають з такою характеристикою особистих немайнових прав, як їх винятковість (виключність). До цього часу не досягнуто єдності щодо самого поняття виключних прав. Більшість дослідників відносять особисті немайнові права до виключних, вкладаючи в це, однак, різний зміст. Як зауважує К. К. Яічков: «Воно може означати, що винахідницьке право, як і право авторське, не вкладається в традиційний поділ цивільного права на речове та зобов'язальне право, хоча у нього є риси подібності і з тим, і з іншим. Але воно може означати, що виключно винахіднику належить право вважатися автором винаходу і здійснювати його на свій розсуд»³.

Іншу позицію висунуто В. А. Дозорцевим: «Виключність полягає не в тому, що право належить виключно одній особі, а в тому, що воно закріплюється виключно за особою або особами, які визначені законом, і на підставах, які ним встановлені»⁴.

Треба зауважити, що досліджені нами характерні риси, є актуальними і для охорони особистих немайнових прав організацій мовлення.

Окрім того, аналіз положень ст. 423 ЦК України дає підстави виокремити ще деякі характерні риси, які притаманні особистим немайновим правам організацій мовлення, зокрема:

1) *особисті немайнові права інтелектуальної власності належать творцеві об'єкта права інтелектуальної власності*.

Дозволимо собі не погодитись з думкою цивілістів, які вважають, що ці права належать лише фізичним особам⁵.